

Bài báo nghiên cứu**BÀI HỌC LỊCH SỬ CHO HIỆN TẠI VÀ TƯƠNG LAI****Ngô Kim Hải**

Trường Đại học Sài Gòn, Việt Nam

Tác giả liên hệ: Ngô Kim Hải – Email: ngokimhai@gmail.com

Ngày nhận bài: 17-12-2020; ngày nhận bài sửa: 06-01-2021; ngày duyệt đăng: 22-4-2021

TÓM TẮT

Bài viết xuất phát từ việc xác lập Trần Thùy Mai với tư cách một nhà văn viết tiểu thuyết lịch sử. Bắt đầu từ những hoài nghi, trăn trở đối với quá khứ, chúng tôi đi vào tiểu thuyết *Từ Dụ thái hậu* để nhìn về những sự kiện lịch sử và con người quá khứ trong sự phức tạp, nhiều chiều. Một trong những điểm nhấn góp phần làm nên thành công của tác phẩm này chính là việc nhà văn đưa ra được những bài học quá khứ cho hiện tại và tương lai: công lí trong cuộc sống, tham vọng quyền lực, thuật trị nước, việc trọng dụng nhân tài của những bậc tiền nhân. Phương pháp liên ngành được sử dụng để nghiên cứu nội giới văn bản, đồng thời nhấn mạnh mối quan hệ mật thiết giữa kinh nghiệm văn hóa và cá tính sáng tạo của nhà văn. Bài viết cũng hướng đến việc đánh giá và ghi nhận những đóng góp của Trần Thùy Mai đối với thể loại tiểu thuyết lịch sử nói riêng và văn học đương đại Việt Nam nói chung.

Từ khóa: bài học lịch sử; Trần Thùy Mai; *Từ Dụ thái hậu*; tiểu thuyết lịch sử

1. Mở đầu

Sáng tạo văn học, nghệ thuật về đề tài lịch sử “không phải chỉ dừng lại ở việc tái dựng lại lịch sử như ta đã từng biết, mà phải khám phá sâu thêm, mới thêm trong quá khứ cái ta chưa từng biết” (Dinh, 2013, p.76). Nói rõ hơn, mục đích quan trọng nhất khi chúng ta đi ngược về quá khứ chính là phải nhận diện ra cho được trong quá khứ những bài học, những kinh nghiệm – dù là vinh quang hay đau thương – để hi vọng tìm được chìa khóa thích hợp mở khóa những bài toán nan giải đang diễn ra trong cuộc sống hôm nay. Đây chính là đặc trưng quan trọng nhất, “là nghĩa lí tồn tại của loại hình tiểu thuyết lịch sử” (theo ý của Nguyễn Đăng Điệp).

Hơn bốn mươi năm nay, độc giả như bị nữ nhà văn Trần Thùy Mai thôi miên dẫn vào mê lộ của những giấc mơ yêu bằng láng sắc kinh kì và dịu dàng tính nữ bằng những tập truyện ngắn xinh xắn, nhẹ nhàng. Thế rồi, cũng đã có một thời gian khá dài bà rời xa văn chương. Rời xa, suy cho cùng, là “cái có” để chuẩn bị cho ngày trở lại huy hoàng hơn. Và quả thật, lần xuất hiện trở lại này, Trần Thùy Mai đã trình làng một tác phẩm với diện mạo hoàn toàn mới (so với những gì đã làm nên tên tuổi của bà) với những câu từ sâu sắc, tinh

Cite this article as: Ngô Kim Hải (2021). Historical lessons for the present and future. *Ho Chi Minh City University of Education Journal of Science*, 18(4), 682-689.

tế, không bốc lên bề mặt mà lắng xuống bề sâu của thâm trầm trải nghiệm; những luận đề nhuộm màu thể thái nhân tình; những suy tư, đánh giá chạm đến rất nhiều vấn đề nóng hổi, nhạy cảm trong cuộc sống xã hội hôm nay – đó là tiểu thuyết lịch sử *Từ Dụ thái hậu*.

2. Nội dung

Những tiểu thuyết lịch sử ra đời trong bối cảnh hiện nay không chỉ làm nhiệm vụ đơn thuần là tái hiện sinh động những gì đã xảy ra hoặc có thể đã xảy ra trong quá khứ, mà còn phải đưa ra được những nhận định khách quan/ chủ quan về lịch sử. Đặc biệt hơn, giá trị to lớn nhất của những tác phẩm tiểu thuyết lịch sử chính là ở những suy tư, nghiền ngẫm nhằm rút ra những bài học từ lịch sử để quá khứ thực sự là kiến thức cần thiết cho cuộc sống hiện tại và cả tương lai. Nhà văn Trần Thùy Mai thông qua bộ tiểu thuyết lịch sử *Từ Dụ thái hậu* đã gửi đến độc giả những thông điệp, những bài học lịch sử sâu sắc.

2.1. Bài học về “công lí” trong cuộc sống

Trần Thùy Mai đã để nhân vật hoàng đế Minh Mạng nói lên một sự thật đầy phũ phàng về lẽ công bằng trong cuộc sống ở mọi thời đại: “Cái lẽ chính tà người nói đến chỉ là cái đạo đức thông thường của bọn hiệp sĩ mà thôi! Bậc đế vương lập công nghiệp không phải lúc nào cũng câu nệ như thế! Người hãy nhìn lại lịch sử mà xem, chỉ những kẻ đại ác mới làm những việc đại thiện mà thôi!” (Tran, 2019a, p.341). Lời nói của hoàng đế Minh Mạng gọi người đọc nghĩ tới quan niệm của triết gia người Đức Friedrich Wilhelm Nietzsche: “Phải biết ác, biết tàn nhẫn để sống cho mạnh mẽ” và suy nghĩ của tiểu thuyết gia người Anh được hâm mộ nhất thế kỉ XX: “Mọi con vật đều bình đẳng, nhưng một số con vật bình đẳng hơn những con khác” (George Orwell). Đặc biệt hơn, Trần Thùy Mai một lần nữa để nhân vật vua Minh Mạng phơi bày mối quan hệ thực sự giữa đạo đức, công lí với quyền lực: “Ta là người cai trị, ta phải giữ vững nền chuyên chế. Ta khuyến khích sự thật, giữ gìn công lí, ban thưởng cho đạo đức, nhưng sự thật, công lí hay đạo đức đều phải ở dưới chân ta” (Tran, 2019a, p.342). Hóa ra điều mà chúng ta vẫn thường gọi là chuẩn mực đạo đức, là công lí... luôn luôn phải “ở dưới chân” của quyền lực và đứng về phe cái mạnh, về bên thắng cuộc. Ngày xưa đã thế, vậy hiện tại thế nào? Sáng tạo văn học về đề tài lịch sử chỉ thực sự có ý nghĩa khi vượt lên việc phục dựng quá khứ một cách đơn thuần. Điều này đồng nghĩa với việc người cầm bút phải nhìn ra được những vấn đề có giá trị bền vững đối với con người, nghệ thuật và cả đời sống xã hội.

2.2. Bài học cảnh tỉnh những “tham vọng quyền lực”

Thông qua cuộc đối thoại chân thành giữa hoàng đế Thiệu Trị và Tuy Thạnh quận công Trương Đăng Quế, nhà văn đã bộc lộ những chiêm nghiệm về cách đối nhân xử thế, về tham vọng thấu tóm mọi quyền hành. Nhân vật Trương Đăng Quế cho rằng: “Tính cách hoàng thượng không mạnh mẽ như tiên đế. Nhưng tấm lòng vị tha của hoàng thượng cũng có một sức mạnh vô cùng” (Tran, 2019b, p.348), thế nhưng, cần phải nhớ: “Chỗ mạnh nhất của hoàng thượng là tình cảm, chỗ yếu nhất của hoàng thượng cũng chính là tình cảm. Xin hoàng thượng nhớ cho: Mầm mống sự thất bại là ở chỗ muốn làm vui lòng tất cả mọi người!”

(Tran, 2019b, p.346). Trần Thùy Mai thông qua từng lời nói của quan cố mệnh đại thần Trương Đăng Quế để suy ngẫm và răn dạy về bài học “giữ cho được triều đình vững mạnh”:

Muốn triều đình vững mạnh thì phải loại bỏ ngay những biểu hiện của việc lũng đoạn triều chính. Lũng đoạn triều chính, tức là dùng ảnh hưởng của mình để thao túng quyền lực, tranh đoạt ngôi vị, tạo thành phe cánh. Sự thao túng này bắt đầu ở hậu cung, nhưng sẽ có chân rết trong triều đình. Những phe cánh trong cung lan tỏa ra thành những phe cánh trong triều, làm suy yếu nền cai trị của hoàng thượng! (Tran, 2019b, p.346).

Và cũng theo nữ nhà văn đất kinh kì, sự lũng đoạn triều chính bắt nguồn từ tham vọng nắm trong tay mọi quyền lực một thời gian quá dài:

Quyền lực, tiếc thay, không phải cái để mà thích hay không thích. Quyền lực là món đồ nguy hiểm, có thể tạo ra phúc lợi vô vàn cho xã tắc, mà cũng có thể gây ra mối họa truyền đời cho muôn dân. Vì vậy, nó không thể được giao lâu quá trong tay ai. Để quá lâu trong tay một người, nó sẽ làm nảy sinh sự lũng đoạn. Nội cung là trái tim, triều đình là bộ não. Trái tim già nua bệnh hoạn thì bộ não cũng sẽ rối loạn theo. Hoàng thượng, đã đến lúc nội cung cần một người chủ mới! (Tran, 2019b, p.347).

Trần Thùy Mai đã có ý thức kết nối quá khứ với hiện tại, dùng lịch sử để soi sáng những vấn đề nóng hổi của hiện tại. Từ quá khứ lịch sử, nhà văn đã đặt ra được những câu chuyện có giá trị quan trọng cho hiện tại và cả tương lai. Chính cái mạch nối ẩn dưới tầng ngầm giữa quá khứ của dân tộc với những sự kiện nóng bỏng của xã hội Việt Nam đương thời mà tiểu thuyết nêu ra trong tác phẩm *Từ Dụ thái hậu* đã tạo được sự đồng cảm sâu sắc nơi độc giả.

2.3. Bài học về “thuật trị nước”

Nhân vật Trương Đăng Quế bàn về “thuật cai trị” đất nước: “Những kẻ nghĩ lầm sẽ có ngày mở mắt ra, nhưng mỗi một lần mở mắt trong lịch sử là một lần máu chảy! Vì vậy trong thuật cai trị, có cơ hội nảy sinh trong đám đông” (Tran, 2019b, p.346). Nhà văn Trần Thùy Mai mượn lời của quan Thượng thư Phạm Đăng Hưng – một người mà theo vua Minh Mạng là “người quân tử, lòng rộng tiết ngay như cây trúc, không thể dùng uy vũ mà khuất phục” (Tran, 2019a, p.342) – để khuyên người đứng đầu vương triều: “Tâu hoàng thượng, bậc vương giả cầm quyền phải lấy công chính để trừ kẻ gian tà. Lẽ nào muốn trừ cái ám muội lại dùng đến thủ đoạn ám muội, vậy thì đâu còn là chính nghĩa thắng gian tà nữa” (Tran, 2019a, p.340); và khẳng định ước mơ, niềm tin vào lẽ phải ở đời: “Tâu hoàng thượng, không một ai có thể ở trên công lí và sự thật. Công lí và sự thật là Trời, sao con có thể đứng trên cha?” (Tran, 2019a, p.342). Những nhân vật lịch sử, dù là bậc đế vương đi nữa, cũng có những lúc quyết định sai lầm, có khuyết điểm. Thế nhưng, chúng ta hôm nay nên nhìn về những khuyết điểm, những quyết định sai lầm ấy như là một hạn chế không thể tránh khỏi của điều kiện lịch sử. Con người trong quá khứ đôi khi không thể ý thức về thứ gọi là quy luật lịch sử; thế nhưng, nhà văn bắt buộc phải có ý thức rõ về điều ấy. Bước đường tiến hóa của nhân loại và bất kì dân tộc nào cũng đều phải trải qua những sai lầm mang tính lịch sử. Đó là quy luật, không có ngoại lệ.

Thông qua vụ án tru di tam tộc dòng họ của Tả quân Lê Văn Duyệt – vụ án sẽ mãi mãi là nỗi đau trong lịch sử của dân tộc Việt Nam – nhà văn đã khéo léo gửi vào trang viết của mình những bài học có giá trị. “Tòa án” của triều đình kết tội Tả quân Lê Văn Duyệt phải bị tru di tam tộc; còn nhân dân cũng có “tòa án” của nhân dân – “tòa án” lương tâm: “Trước đây, từ lúc Lê Văn Duyệt chết, việc cúng mộ là do con cháu họ Lê. Nhưng từ khi họ Lê bị bắt hết, thì tôi tôi dân thành Gia Định đều có người đến lo hương khói, cứ sáng sáng lại thấy có rất nhiều chân nhang cắm trên nắm mộ bị cào bằng của Duyệt” (Tran, 2019b, p.123). Nhân dân vô cùng sáng suốt. Do đó, nếu muốn thu phục được lòng dân thì triều đình trước hết:

Phải sòng phẳng với bá tánh. Trăm họ sáng suốt, ta không thể nào che giấu sự thật. Lê Văn Duyệt bị san bằng mồ mả, còn Bạch Xuân Nguyên thì được triều đình chôn cất long trọng. Vậy mà dân đến thấp nhang cho Lê Văn Duyệt, trong khi đêm đêm lại có người đem đồ dơ dáy đến ném ở phần mộ Bạch Xuân Nguyên. Theo thần, để chinh phục lòng dân, trước hết phải làm rõ tội trạng của tên này. Nguyên dù đã chết vẫn không thể trốn tránh, phải chịu cách hết phẩm hàm và bố cáo rõ sai lầm trước trăm họ (Tran, 2019b, p.125).

Quan trọng, triều đình phải có chính sách thích hợp để nhân dân an lòng:

Dân thành Gia Định trước đây đều ăn nên làm ra, đời sống phong túc, bây giờ điều họ lo âu nhất là triều đình trực tiếp cai trị sẽ nghiêm khắc hơn, quan liêu xa cách hơn, ảnh hưởng đến việc sinh sống của họ. Vì vậy lòng họ vẫn luyến tiếc quá khứ! Nay nếu hoàng thượng làm cho dân an lòng thì tự nhiên dân sẽ dần dần quên Duyệt, chỉ còn biết hoàng thượng và triều đình mà thôi! (Tran, 2019b, p.124).

Đặc biệt, người đứng đầu vương triều phải làm thế nào để được dân thương quý: “đạo cai trị rất phức tạp mà thực ra rất đơn giản, đó là việc cân bằng giữa hai chữ ân và uy. Làm cho dân sợ, không bằng làm cho dân thương, cho nên bậc vương giả thường giơ cao đánh sấm” (Tran, 2019b, p.125). Ở đây, chúng ta thấy, chân lí nghệ thuật đã gặp gỡ với chân lí đời sống. Bằng khả năng tưởng tượng và hư cấu tinh tế, Trần Thùy Mai đã phục dựng những sự kiện, biến cố lịch sử, nhân vật lịch sử sinh động và ám ảnh hơn.

Sau này, Tự Đức hoàng đế đã được mẹ của mình – Đức bà Từ Dụ thái hậu khuyên dạy về **bài học “ân và uy”** đầy thấm thía thông qua vụ án của Hồng Báo: “Dĩ oán báo oán thì là cách hẹp hòi của bọn tiểu nhân, ta không nên làm. Dĩ nhân báo oán là cách của nhà Phật, hai lần trước ta đã làm rồi. Nay Báo không hối cải, việc ác đã rành rành như vậy, chỉ còn cách học theo lời dạy của đức Khổng: dĩ trực báo oán, lấy sự ngay thẳng mực thước để đáp lại oán thù” (Tran, 2019b, p.427) và “Đề cho các quan nghị án, đây là xử nghiêm minh theo phép nước. Sau đó, hoàng thượng nên giảm nhẹ cho Báo một bậc, đây là thể hiện tình nghĩa anh em. Vậy thì tình lí cân phân, hoàng thượng có nghĩ vậy không?” (Tran, 2019b, p.427). Có thể nói, đây không chỉ đơn giản là bài học về “ân và uy”, mà còn là bài học về đức hiếu sinh, lòng vị tha từ một tấm lòng bao dung, nhân hậu. Và đương nhiên, một dân tộc mà người đứng đầu có đức hiếu sinh thì có phúc hơn là kẻ cầm quyền hiếu sát, khát máu!

Đặc biệt, người đứng đầu một đất nước, trước hết, phải là người biết sống một cách

thanh cao, đừng vì những thú vui nhất thời mà làm hại cuộc sống của biết bao sinh linh, bởi vì: “Mỗi một chút của cải trong cung này đều là mỡ máu của dân góp lại, chớ có nên xài phí” (Tran, 2019b, p.416). Và hơn nữa, đừng bao giờ nghĩ rằng ở nơi cung vàng điện ngọc, vật dụng xa hoa, tiêu xài hoang phí... mới là biểu hiện để chứng minh sự sang quý, uy quyền! Bởi vì, theo lời của Đức Từ Dụ thái hậu dạy con mình (vua Tự Đức):

Sang quý đâu có phải ở nhà rộng, thêm cao, đồ dùng xa hoa rực rỡ đâu? Ngày xưa khi mẹ còn nhỏ, ông ngoại con thanh liêm lắm, cho nên trong nhà tiêu xài rất cần kiệm, có khi đến tối không đủ dầu mà tắt khuya. Vậy mà từ vua đến dân không ai không quý trọng ông ngoại con, đến bây giờ vẫn có người nhắc nhở. Vậy mới đúng là sang quý đó! (Tran, 2019b, p.416).

Mượn những câu chuyện quá khứ để gửi gắm những ý niệm hôm nay – đó mới chính là cốt lõi của giá trị, của tính hiện đại mà tiểu thuyết lịch sử *Từ Dụ thái hậu* âm thầm chất chứa chứ không phải phô trương bằng những thủ pháp nghệ thuật mới mẻ! Xã hội hiện thời bao giờ cũng có những vấn đề của nó. Có những vấn đề không thể nói ra và giải quyết được trong thực tế nên độc giả muốn giải tỏa những ức chế này bằng con đường văn học, nghệ thuật. Những câu chuyện về đề tài lịch sử chính là một trong số những phương thức “chữa lành” hết bao bức xúc trong lòng độc giả. Có thể đây cũng là một trong những nguyên nhân chủ yếu giúp cho tiểu thuyết lịch sử *Từ Dụ thái hậu* được công chúng yêu thương và đón nhận nồng nhiệt.

2.4. Bài học về cách dùng người hiền tài của những bậc tiền nhân

Trong bộ trường thiên tiểu thuyết lịch sử dạng “cung đấu” *Từ Dụ thái hậu*, bên cạnh việc miêu tả hấp dẫn những âm mưu, cuộc chiến ác liệt nhuộm đầy máu tươi bởi tham vọng quyền lực nơi hậu cung, Trần Thùy Mai vẫn mang đến cho người đọc những bài học sâu sắc về quá trình tuyển chọn nhân sự, về cách dùng người hiền tài của những bậc tiền nhân. Đó là những quy cách nghiêm khắc trong việc dạy dỗ những hoàng tử cả văn lẫn võ: “Hôm nay các hoàng tử sẽ tập viết lối chữ chân. Còn các hoàng tử nhỏ sẽ học tiếp Kinh thi” (Tran, 2019a, p.200); “Cả mấy triệu người, ngày nào cũng sống, mà sống tức là cày cấy, buôn bán, tranh kiện, đi lại, tất cả những hoạt động ấy tác động lên trên, cấp này qua cấp khác, cuối cùng là cô đúc vào chồng tấu sớ này. Dân sinh sống không một ngày ngừng lại, thì công việc của hoàng đế đâu có thể giảm hay nghỉ tùy thích được?” (Tran, 2019b, p.297). Việc chọn ai là người kế nghiệp vương triều luôn được đảm bảo đúng đạo lý và hợp lòng dân, phải có tài có đức, luôn tránh hết sức việc phế trường lập thứ:

Không phải phụ hoàng bỏ trường lập thứ, mà phụ hoàng phải tìm người xứng đáng để giao việc lớn. Lòng ta đối với con vẫn thương yêu, nên ta dặn con, hãy biết sống khiêm nhường, an phận, làm một ông hoàng tử tể, thì cuộc đời con cũng sẽ an lành. Nếu con sống tử tế thì vua mới cũng sẽ trọng đãi con, con cứ yên lòng đừng ngại! (Tran, 2019b, p.371).

Đặc biệt, hoàng đế đương triều luôn cân nhắc kỹ lưỡng mọi yếu tố có thể chi phối đến người kế nghiệp như tính cách, tâm lòng, khí chất: “Đán bây giờ cũng như Cảnh trước kia, thường quá thiên về Tây; Đám thì ngược lại, quá khát khe bài xích họ; hai cái đều có chỗ rất dở” (Tran, 2019a, p.139). Hoàng đế Minh Mạng tuy đã có ý chọn Miên Tông kế nghiệp từ

trước, nhưng hoàng đế vẫn chưa thật yên tâm vì:

Trong thời bình thì được, Tông sẽ là một ông vua tốt, trung hậu, nhân ái, nhún nhường, được bầy tôi yêu mến. Nhưng Tông quá hiền hòa! Khi cần quyết đoán, sẽ rất là bất cập. Mà nếu không chọn Tông? Thì lại rơi vào cái bi kịch bỏ trống lập thứ, cũng lại là mầm loạn (Tran, 2019b, p.220).

Lịch sử miêu tả ông là con người hành động, nhiều quyết định đến mức cực đoan, tàn nhẫn. Dưới ngòi bút của Trần Thùy Mai, bên trong vị hoàng đế ấy là những trăn trở, nỗi niềm đến khổ sở; là biết bao cơn bão lòng đến đốn đau. Lịch sử luôn ghi chép kết quả, tức sự thể hiện bằng những hành động bên ngoài. Người viết tiểu thuyết đi sâu vào vùng mờ nội tâm nhân vật, cùng ném trái biết bao cơn bão dữ dội cuộn xoáy bên trong từng con người cá nhân. Nhờ những chi tiết tưởng tượng này, Trần Thùy Mai đã khéo léo truyền tải những bài học cho hậu thế hôm nay. Ta sẽ không thể tìm thấy những dòng chữ trong *Từ Dụ thái hậu* ở bất cứ một cuốn chính sử nào. Có thể nói, khả năng sáng tạo, hư cấu của nhà văn Trần Thùy Mai đã góp phần giúp độc giả hiểu một cách tường tận hơn nhiều sự kiện trong tài liệu lịch sử.

Trần Thùy Mai còn đem đến cho độc giả bài học về những toan tính để giao trách nhiệm cho phù hợp với từng người. Khi vua Gia Long nghe được “chuyện đấu khẩu ở Mộc Lan đình” giữa Nhị phi Trần Thị Đang và Phạm Đăng Hưng, hoàng đế nhận ra ở con người Phạm Đăng Hưng một tiết tháo ngay thẳng, khí chất ngút trời và ngay lập tức “bổ nhiệm Phạm Đăng Hưng làm Thượng thư bộ Lễ” (Tran, 2019a, p.51). Vua Minh Mạng thấu rõ cõi lòng Phạm Đăng Hưng, cho nên, hoàng đế quyết định: “Nay trăm giao cho khanh làm Tổng tài Quốc sử quán, lo việc chép sử, kiêm cả việc biên soạn gia phả hoàng tộc” (Tran, 2019a, p.267). Khi giao công việc chép sử cho Phạm Đăng Hưng, hoàng đế Minh Mạng đã cảm nhận được sức nặng từ mỗi câu chữ trong chính sử và cả những gian nguy của người chép sử:

Việc này khó lắm không phải dễ, bởi cầm bút viết một chữ không khó, nhưng để viết một chữ đôi khi phải chống chọi lại với ngàn binh đao trước mặt. Không vững vàng, bản lĩnh, không làm việc này được! Biết vậy nên trăm ân cần giao cho khanh. Khanh hãy nhớ lời trăm! (Tran, 2019a, p.267).

Chính cách nhìn người, hiểu người, dùng người thấu tình đạt lý của hoàng đế Minh Mạng đã khiến Phạm Đăng Hưng bàng hoàng cảm động: “Hoàng thượng sáng suốt, đã hiểu thần hơn cả chính thần! Người xưa nói kẻ sĩ gặp được người hiểu mình, có thể chết không ân hận. Thần nay quả thật có chết cũng không tiếc gì nữa!” (Tran, 2019a, p.267). Với tư duy hiện đại về lịch sử, Trần Thùy Mai đã nhìn ngắm quá khứ từ những góc nhìn mới, có chiều sâu nhân văn, nhân bản hơn. Lịch sử trong tác phẩm *Từ Dụ thái hậu* là lịch sử thuộc về cá nhân, lịch sử ghi dấu từng thân phận con người, những con người đời thường trước khi trở thành những bậc vĩ nhân, những con người đã được lịch sử gọi tên, “chọn mặt gửi vàng” để kiến tạo nên số phận của chính nó.

Nhà văn Hoàng Quốc Hải từng chia sẻ: “Thông điệp của một tác phẩm tầm cỡ, chính là giá trị nhân văn, tư tưởng của chính tác phẩm đó. Một tác phẩm văn học sáng giá phải là tác phẩm có tầm tư tưởng vượt lên cả thời đại. Và đó chính là thông điệp mà tác giả kí thác

vào tác phẩm” (Dinh, 2013, p.271). Nói rõ hơn, thông điệp của nhà văn gửi vào tác phẩm tiểu thuyết lịch sử không đơn giản chỉ là “nhìn lại” quá khứ và đúc kết bài học của quá khứ, cho quá khứ. Hiện nay, góc nhìn của tác giả không đơn thuần chỉ là góc nhìn lịch sử. Thông điệp quan trọng nhất của người cầm bút viết về đề tài lịch sử, suy cho cùng, chính là “thông điệp trước những vấn đề của thời đại hiện nhà văn đang sống” (Dinh, 2013, p.279). Có thể nói, một nền văn học, nghệ thuật vững mạnh của một dân tộc không thể chỉ sống dựa vào hiện tại, mà phải được đặt nền móng vững chắc từ quá khứ đến hiện tại và cả tương lai. Những gì đã xảy ra/ có thể xảy ra trong quá khứ, dấu thánh thiện hay xấu ác, dấu đáng tự hào hay đau buồn, tủ nhục..., vẫn là những bài học quý giá cho chúng ta hôm nay đang từng bước viết nên trang sử mới của dân tộc.

Nếu người chép sử chỉ “kê” lại lịch sử thì người viết tiểu thuyết lịch sử phải tái hiện, làm mới lịch sử, hay nói đơn giản hơn là dùng lịch sử để gửi gắm những bài học, thông điệp cho hôm nay thông qua những hiệu ứng thẩm mỹ – chính là mục đích của những nhà văn viết về đề tài lịch sử. Có thể nói, trên cái “đỉnh” lịch sử, nhà văn “treo” những thông điệp hiện đại, bài học đương đại. Mượn những câu chuyện xưa cũ để truyền tải những ý tưởng hôm nay mới chính là giá trị lõi cốt của tính hiện đại mà một tác phẩm văn học nghệ thuật đem đến, chứ không phải cứ mãi mê lắp ghép những thủ pháp nghệ thuật xa lạ. Bởi lẽ, suy cho cùng, giá trị quan trọng nhất, to lớn nhất, vĩ đại nhất của quá khứ chính là những bài học kinh nghiệm từ xương máu để lại cho hậu thế!

Trần Thùy Mai không “chụp mũ” lịch sử cho những người phụ nữ bằng motif “nhan sắc khuynh thành”, “má hồng là nước lụt”, “hậu phi tham chính gây họa”. Trần Thùy Mai cũng không đặt sự phát triển hay lung lay của cả một vương triều lên đôi vai nữ giới như những tác phẩm viết về đề tài hậu cung, hậu phi từng thể hiện. Có thể nói, những người phụ nữ trong tiểu thuyết lịch sử *Từ Du thái hậu* không phải là phương tiện lịch sử, mà chính là những người làm chủ lịch sử và đặc biệt nhất là những người có quyền năng thay đổi lịch sử của cả một vương triều chói lọi. Suy cho cùng, những người phụ nữ ấy đều để lại những dấu ấn và ảnh hưởng riêng biệt trên quá trình phát triển lịch sử của triều đại phong kiến cuối cùng trong lịch sử dân tộc Việt Nam, bằng chính điều mà chúng ta thường gọi là thiên – tính – nữ.

3. Kết luận

Nữ nhà văn đất cố đô Trần Thùy Mai đã tinh tế gửi những bài học lịch sử vào trong từng lời thoại của các nhân vật một cách tự nhiên, hợp hoàn cảnh, hợp tình, hợp lí. Đây có thể là những thông điệp được chắt ra từ nước mắt và máu xương trong quá khứ, cũng có thể là những suy tư thâm trầm giữa một thực tại mà thật – giả, trắng – đen, “tranh tối tranh sáng” lẫn lộn vào nhau... Dẫu có là gì đi nữa thì những bài học ấy chắc chắn có giá trị rất lớn cho cuộc sống hôm nay và cả tương lai nữa. Suy cho cùng, lịch sử không còn là một/ những quá khứ đóng khung khép kín như chúng ta vẫn thường nghĩ và lầm tưởng. Lịch sử cũng chính là hiện tại và tương lai!

- ❖ **Tuyên bố về quyền lợi:** Tác giả xác nhận hoàn toàn không có xung đột về quyền lợi.
- ❖ **Lời cảm ơn:** Xin chân thành cảm ơn PGS.TS. Nguyễn Thị Thanh Xuân, PGS.TSKH. Bùi Mạnh Nhị, cùng quý bạn bè đã nhiệt tình giúp đỡ tác giả trong quá trình nghiên cứu.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Dinh, X. D. (2013). *Sang tạo văn học nghệ thuật về đề tài lịch sử [Creative Art in Literature regarding history topics]*. Hanoi: National Politics Publishing House.
- Tran, T. M. (2019a). *Tu Du thai hau [Queen mother Tu Du]*. Hanoi: Women Publishing House.
- Tran, T. M. (2019b). *Tu Du thai hau [Queen mother Tu Du]*. Hanoi: Women Publishing House.

HISTORICAL LESSONS FOR THE PRESENT AND FUTURE

Ngô Kim Hải

Saigon University, Vietnam

Corresponding author: Ngô Kim Hải – Email: ngokimhai@gmail.com

Received: December 17, 2020; Revised: January 06, 2021; Accepted: April 22, 2021

ABSTRACT

This paper is inspired by an event of asserting Tran Thuy Mai as a historical novel writer. Starting with the writer's doubts and preoccupation with the past, the authors have deeply analysed "Tu Du Thai Hau" novel to understand the complexity of historical events and humanity in different dimensions. One of the highlights in the novel is that the writer proposed the manipulation of historic lessons for the present and future, which has contributed to its resounding success. There are four types of lessons mentioned above: (a) justice in life, (b) the power avaricious, (c) the reigning methodology, and (d) the significant use of talents. An interdisciplinary approach has been conducted to research inner context boundaries and emphasize the intimate relationship between the writer's cultural experience and creative personality. The article is also aimed at appraising and recognizing Tran Thuy Mai's contributions to the contemporary Vietnamese literature in general and the historical novel genre in particular.

Keywords: historical lesson; Tran Thuy Mai; Tu Du thai hau; the historical novel genre